

TIPS VAN DE DIENARTS BIJ OVERGANG OP LANGE STAARTEN

Dit krijgt nog een staartje...

Zoals we allemaal weten, stopt de Nederlandse varkenshouderij in 2030 met het routinematig couperen van staarten bij varkens. Dit volgens afspraken tussen de sector en het ministerie van LNV. Om hierop voor te sorteren is het van belang dat we ons voorbereiden op hetgeen wat er toch komen gaat.

Tekst: Vinod Shankar, dierenarts adVee Dierenartsen • Beeld: Marcel Berendsen en Universiteit Gent

Enkele praktijkgevallen

- Een vleesvarkensbedrijf met een brijvoersysteem, dat 'ineens' veel last had van aangebeten staarten. Na onderzoek bleek het aandeel gisten en schimmeltoxinen in de spoelvoeistof heel erg hoog. Reden: de veehouder was van twee keer in de week aanzuren naar één keer in de week gegaan, met alle gevolgen van dien. Bij herstel werd het probleem minder.
- Een vleesvarkensbedrijf schakelde over van een hard groeiend type varken naar een luxer type. Bij het laatste kreeg het bedrijf steeds meer last van aangebeten staarten. Het voer is uiteindelijk aangepast: het eiwitgehalte en de samenstelling werden beter afgestemd op het luxer type varken. Van onderuit werd het beeld steeds beter.

Onvoorbereid beginnen, zonder het proberen en bijstellen van maatregelen, zal naar verwachting veel problemen met zich meebrengen. Dit resulteert mogelijk in nóg meer problemen met aangebeten staarten. In diverse landen, zoals Denemarken en Zwitserland zijn er al ervaringen, al dan niet met succes. Hier kunnen we van leren hoe het wel, of juist niet te doen.

Het fenomeen staartbijten

Als we het hebben over staartnecrose (afsterven van de staart) of aangebeten staarten, hoe kunnen we straks de vertaalslag maken naar ongecoupeerd én niet aangebeten? De trouwe lezers van onze artikelen herinneren zich misschien nog een artikel van mij uit 2019, over het fenomeen staartbijten. In dat artikel heb ik het voornamelijk gehad over mogelijke oorzaken bij met name biggen en vleesvarkens. Hierbij werden naast de verschillende typen van bijterij mogelijke oorzaken genoemd, zoals voeding, voedingsmanagement, klimaat, genetica, hokverrijking en (chronische) ziekten. Komen we er met de aanpak van deze oorzaken

niet uit, dan zouden we al één of meerdere stappen eerder kunnen kijken, wat er anders kan om dit probleem te voorkomen.

Mycotoxinen en endotoxinen

Wist u bijvoorbeeld dat sommige vormen van 'bijterij' hun oorsprong al kunnen vinden in de dracht, rondom het werpen of juist tijdens het speenproces? Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat bijvoorbeeld mycotoxinen (giftstoffen uit schimmels) en endotoxinen (uit bacteriën) in verschillende stadia ook een rol kunnen spelen bij het ontstaan van necrose, zonder dat bijterij door anderen hier aan te pas komt. Hoe werkt dat precies? Mycotoxinen en LPS, ook wel endotoxinen genoemd (zie kader), kunnen een negatief effect hebben op onder anderen het afweersysteem van het varken, maar ook ontstekingen in de bloedvatwanden veroorzaken. De effecten kunnen op verschillende momenten voor de dag komen. In de baarmoeder kan dit bijvoorbeeld leiden tot verminderde vruchtbaarheid, zwakkere en/of lichtere biggen, maar ook biggen geboren met verschijnselen van SINS (Swine Inflammation and Necrosis Syndrome). Dit kan zich uiten in ontstekingsverschijnselen in de oren, kroonranden, zooltjes, maar ook staarten. Denk aan de 'sigarenbandjes' of minuscule wondjes. Mochten de biggen niet zo geboren worden, dan kunnen ze dit beeld ook krijgen na het drinken van melk/biest, omdat de zeugen deze stoffen ook via de melk uitscheiden.

Zitten uw varkens goed in hun vel?

Als adVee Dierenarts heeft ondergetekende een cursus Welzijnsspecialist gevolgd, om u te helpen de overgang naar 2030 te vergemakkelijken. Wat kan een Welzijnsspecialist voor u en uw bedrijf betekenen? Een andere kijk op uw bedrijf kan u ondersteunen bij het nemen van maatregelen, soms minimaal, soms wat uitgebreider. Dit om toch te proberen het varken het meer naar de zin te maken. Want laten we wel wezen: net zoals het voor een bedrijf belangrijk is dat het personeel goed in zijn of haar vel zit, zo is het voor uw bedrijfsresultaat ook belangrijk dat het varken goed in het vel zit!

Endotoxinen

De term endotoxinen wordt vaak als synoniem gebruikt voor de term Lipopolysacchariden (LPS), wat in feite een onderdeel is van een bacterie en die vrijkomt zodra die bacterie afsterft. Dit gebeuren is een continu proces, bacteriën hebben immers ook niet een eeuwig leven.

Toxinen kunnen ook in een later stadium het varken binnenkomen. Denk hierbij aan een niet goed lopend speenproces of opname via het voer, mede omdat voersystemen of grondstoffen mogelijk besmet zijn. Maar denk ook aan toxinen uit de huisvestingsystemen, bijvoorbeeld bij slechte hygiëne van hokken en slechte kwaliteit van strooisels. Beschimmeld stro is berucht. Ziekte in een eerder stadium kan ook leiden tot bijtgedrag in een latere fase. Een hypothese is dat ziekte en daarmee het vrijkomen van cytokinen (een eiwit dat vrijkomt bij afweerprocessen) invloed kan hebben op hormonaal niveau en op het niveau van de zenuwoverdracht, wat weer een gedragsverandering teweeg kan brengen. Uit onderzoek is overigens gebleken dat er een verband bestaat tussen het vrijkomen van LPS en gedragsverandering bij varkens. En LPS kan juist weer vrijkomen bij diverse, met name bacteriële aandoeningen zoals E. coli (speendiarree) en salmonella.

Stress voorkomen

Naast de bovengenoemde factoren is het belangrijk om rekening te houden met de basisvoorwaarden en -behoeften van en rondom het dier. Deze basisvoorwaarden zitten niet alleen in de behoefte aan goed voer, water, klimaat en licht, maar ook in bijvoorbeeld systemen van huisvesting, het tegengaan van verveling, het op tijd kunnen rusten, maar zeker ook het voorkomen van (acute) stress.

Zo kan het al interessant zijn om in het kraamhok al rekening te houden met de sociale ontwikkeling van het dier. Een varken begint namelijk al heel vroeg met het ontdekken van de omgeving, kauwen en wroeten en zoeken naar voedsel. Heeft het dier hierbij voldoende ruimte om te kunnen vluchten bij een conflict met broertjes en zusjes? Kan het zich mooi rondom de zeug verplaatsen om het voorbeeld van mamma te volgen? Is er een vorm van hokverrijking waar het dier zich mee kan bezighouden en ga zo maar door.

Verder op pagina 24 ›

Het beeld zoals men dit voor ogen heeft in 2030: varkens met ongekoupeerde staarten.

Varkens blijken heel gevoelig voor plotselinge veranderingen in hun omgeving. Deze veranderingen kunnen in principe effect hebben op al hun zintuigen, met acute stress en eventueel bijten uit agressie tot gevolg. Varkens kunnen zeer goed ruiken. Geurherkenning hebben ze onder anderen ook nodig voor het herkennen van soortgenoten, feromonen, angst en stress. Ammoniak of zwavel kunnen dit negatief beïnvloeden.

Harde of plotselinge, onbekende geluiden in de stal kunnen ook (acute) stress geven. Denk hieraan bij het aanzetten van de radio: is dit wel fijn voor het varken?

Varkens hebben een breder gezichtsveld dan wij mensen en kijken ook graag om zich heen. Dit is belangrijk om rekening mee te houden bij de inrichting van de hokken, met name bij de vreet- en drinkplaatsen, maar zeker ook bij de wroet- en/of speelplaatsen.

Varkens zijn ook heel gevoelig voor lichtverandering, vooral plotselinge of flikkerende lampen kunnen stress geven aan het dier.

Hoe beginnen?

U ziet het, best een complex fenomeen, waar geen pasklare oplossing voor is. Daarom is het van belang er nu al mee bezig te zijn en alle mogelijke aspecten na te lopen. Komt u dan tot de conclusie dat u het best goed voor elkaar heeft? Probeer dan kleine groepen dieren niet te (laten) couperen of de staarten steeds wat langer te laten. Gaat dit goed, dan probeert u de groep groter te maken of de staarten nog langer. En zo moeten we toch steeds proberen, om te kijken hoe ver we kunnen gaan en waar we moeten bijsturen. Alleen dan bent u goed voorbereid onderweg naar 2030! •

Wat kunt u morgen al doen?

U kunt morgen al zelf heel veel factoren, die een potentieel risico zijn voor staartnecrose met als gevolg staartbijten, controleren en eventueel afstrep.. Ga bijvoorbeeld op zoek naar verschijnselen van SINS in de kraamhokken. Heeft u die teveel, dan kan het zinvol zijn om een breed werkende toxinebinder in het dracht- en lactoer in te zetten. Controleer ook eventueel de kwaliteit van het strooisel bij de dragende zeugen. Hoe is de (voer-)hygiëne? Hoe is de overschakeling van dracht- naar lactoer? Ook niet onbelangrijk: hoe is de wateropname bij de zeugen in de dracht?

Let ook op bijgedrag in de kraamstal. Biggen kunnen dit namelijk al vroeg laten zien. Let hierbij op kleine staartwonden bij de biggen bij spenen, maar ook op beschadigingen aan de staart, vulva en oren van de zeug. Latere bijters komen vaak uit tomen waarin er al gebeten wordt.

Zorg voor een optimaal speenproces, met de juiste manieren van (vroeg) bijvoeren in de zoogperiode en voerovergangen rondom het spenen. Heeft u grotere groepen in de biggenopfok, dan kan het een overweging zijn om de biggen in de zoogperiode al meer ruimte te geven. Dit door het schotje tussen twee of meer bij elkaar passende tomen er tussenuit te halen. Let wel: doe dit in overleg met uw dierenarts.

Zorg voor een goede indeling van de hokken bij zogende en gespeende biggen en vleesvarkens, zodat ze een goede plek hebben om te eten, drinken, maar ook spelen en mesten. Er moeten goede looplijnen zijn tussen deze gebieden. Heeft u bijvoorbeeld een drinknippel in de hoek, tussen de voerbak en het hek? Verplaats deze dan naar de andere kant van de bak of het hok.

Kies de juiste hokverrijkingen, passend bij de diergroepen. Een goede hokverrijking begint eigenlijk al in de kraamstal. Een ketting met of zonder een speeltje is goed voor de tanden, maar zorgt al snel voor verveling, terwijl uit diverse proeven is gebleken dat een jutezak voor meer dan een halvering in bijgedrag kan zorgen en elke dag een hand (lang) stro ook vernieuwend, eet- en kauwbaar is.

Heeft u (ver-)bouwplannen, denk dan goed na, in overleg met uw dierenarts of welzijnsspecialist, welke inrichting het best zou kunnen zijn, zowel in het kraamhok, biggenstal als in de vleesvarkensstal. Uiteraard ook heel belangrijk alle basisvoorwaarden zoals voer(-management), water en klimaat nogmaals na te lopen.

BIJ GELIBERALISEERDE PACT GEEN CONTINUATIERECHT

Didam-arrest nekt zittende pachters

Agrariërs die grond pachten van een gemeente of provincie krijgen het moeilijk. Overheidsinstanties mogen namelijk niet langer de pacht zomaar verlengen. Voortaan moet eerst een officiële aanbestedingsprocedure worden doorlopen waarbij nieuwe gegadigden ook de kans krijgen om de betreffende grond te pachten. Dit is het gevolg van het zogenaamde Didam-arrest.

Tekst: Ir. Fred van den Tempel – Tempel-advies - Lunteren www.tempeladvies.nl • Beeld: Pixabay

Eerst even uitleg over het Didam-arrest. De gemeente Montferland wilde in 2021 een oud-gemeentehuis uit Didam onderhands verkopen aan een vastgoedontwikkelaar. De gemeente meende dat het haar vrij stond om deze deal te sluiten. Daar was een andere serieuze gegadigde het echter niet mee eens. Er volgden verschillende rechtszaken waarbij het gelijkheidsbeginsel werd aangevoerd als uitgangspunt van behoorlijk bestuur. Uiteindelijk moest het hoogste rechtscollege eraan te pas komen om een oordeel te vellen. En dit sloeg in als een bom onder de praktijk van projectontwikkeling. De Hoge Raad oordeelde op 26 november 2021 dat Montferland het gelijkheidsbeginsel met voeten had getreden door het oud-gemeentehuis één op één te verkopen aan de vastgoedontwikkelaar: 'Een overheidslichaam dat het voornemen heeft om een onroerende zaak te verkopen moet via een selectieprocedure ruimte bieden aan potentiële gegadigden om mee te dingen naar de verkoop als redelijkerwijs te verwachten is dat er meerdere gegadigden zullen zijn', aldus de Hoge Raad. De deal werd teruggedraaid.

Didam-arrest ook voor pacht

Hoewel het Didam-arrest betrekking heeft op verkoop, is het in lagere rechtspraak ook al toegepast op pacht. Illustratief is een uitspraak van de Pachtkamer van de rechtbank Noord-Holland van 1 februari 2023. In die zaak ging het om een pachter die al decennia lang percelen pachtte van een gemeente. Aanvankelijk was er sprake van reguliere pacht, maar later werden steeds verlengde geliberaliseerde pachtcontracten gesloten. Na het Didam-arrest kwam daar echter verandering in. De gemeente besloot namelijk om voor het pachtjaar 2023 een openbare selectieprocedure te houden. De pachter was het daar niet mee eens. Volgens haar moest de gemeente de percelen van jaar tot jaar aan haar blijven verpachten. De pachter ging er namelijk van uit dat die bestaande praktijk zou worden voortgezet. Bovendien had de pachter voor de lange termijn in de percelen geïnvesteerd. Voor het jaar 2023 waren ook al zaai- en plantgoed, mest en bestrijdingsmiddelen ingekocht. In de procedure kreeg de pachter echter geen gelijk. De Pachtkamer vond het namelijk zwaarder wegen dat de gemeente het Didam-arrest naleeft. De investeringen van de pachter kwamen voor haar eigen risico.

Gevolgen voor huidige pachtcontracten

Wie een regulier pachtcontract heeft hoeft niet bang te zijn dat het Didam-arrest dit kan doorbreken. De Pachtwet is zeer beschermend voor zittende reguliere pachters en dat kan niet worden doorbroken. Zo is er het continuatierecht wat inhoudt dat er recht op verlenging bestaat als de reguliere pachtovereenkomst eindigt. Er is ook een recht op indeplaatstreding als een

echtgenote, kind of pleegkind de pacht wil overnemen. Hoe anders is het met een geliberaliseerde pachtovereenkomst. Wanneer deze afloopt geldt géén continuatierecht en moet opnieuw een geliberaliseerde overeenkomst worden afgesloten. Dit mag voortaan niet meer automatisch aan dezelfde pachter plaatsvinden. Er moet een inschrijfprocedure worden opgestart waarbij in principe iedere belangstellende kan meedingen.

Staatsbosbeheer stuurt brieven

Staatsbosbeheer geeft zo'n 40.000 hectare natuurgrond uit in geliberaliseerde pacht aan circa 3.000 agrariërs. Elk jaar lopen ongeveer 550 pachtovereenkomsten af. In een brief van afgelopen najaar aan de zittende pachters schrijft Staatsbosbeheer dat deze pachtovereenkomsten conform het Didam-arrest voortaan niet meer automatisch zullen worden verlengd. Bovendien streeft Staatsbosbeheer een transparanter en uniform proces na bij toekomstige verpachtingen. Dit alles houdt in dat bij aflopende contracten voortaan een openbare aanbidding zal plaatsvinden. Ook schrijft Staatsbosbeheer oog te hebben voor kwaliteit en alleen te willen samenwerken met pachters die kennis en ervaring hebben met natuurbeheer. Zo wordt gezegd dat er inschrijfvoorwaarden gaan gelden die sterker meewegen dan een geboden pachtprijs. Staatsbosbeheer stelt een pachtcertificaat verplicht welke kan worden verkregen bij het doorlopen van de cursus 'Inleiding beheer natuurgraslanden'. Het hebben van een Skal-certificaat, dus biologisch boeren, heeft de voorkeur. Ook Planet-proof en het Beter-leven keurmerk worden als kwaliteitskenmerken genoemd waarvoor punten kunnen worden verkregen. Als laatste wil Staatsbosbeheer toch ook de afstand tot het perceel laten meetellen.

Tenslotte

De Staatsbosbeheer-methode voor verpachting van percelen wordt ook onder gemeenten en provincies al toegepast. Daarbij wordt meestal een rentmeesterskantoor gevraagd om de inschrijvingsprocedure te organiseren. Dit heeft er al toe geleid dat jarenlange pachtrelaties zijn doorbroken, wat vaak hoog oplopende geschillen oplevert. Het bestaansrecht van zittende pachters wordt immers aangetast en dit heeft voor hen zijn prijs. Er zullen nog vele rechtszaken volgen waarbij de inschrijfprocedures zullen worden aangevochten. Een donker vooruitzicht waar weinig mee gewonnen lijkt en waar veel gemeenschapsgeld mee is gemoeid.

Een overheidsorganisatie die voor langere tijd af wil zijn van deze pachtinschrijvingen doet er goed aan geen geliberaliseerde pacht maar reguliere pacht aan te bieden. De pachtrelatie die daarmee ontstaat is bestendig en geeft de beste waarborgen voor een behoorlijk beheer. •